

Forbedringshus — Tugthus.

Den store åndelige og sociale bevægelse, som var forberedt gennem adskillige tider, og som i slutningen af forrige århundrede voxede til en strøm, der rev den store almenhed med, bragte opmærksomheden for indgribende reformer på flere områder med sig, således også i Danmark.

Uden tvivl var det således et udslag af tidens hovedstrømning, der for en væsentlig del lagde vægt på menneskeværdet, som gav anledning til forordningen af 20 febr. 1789 om straffen for tyveri og den følgende i forbindelse hermed stående skrivelse fra cancelliet til direktøren for Børnehuset på Christianshavn, konferensråd KOEFOED. Denne skrivelse lyder således:

»Iblandt de indretninger, som i staterne ere blevne nødvendige og i store stæder uundværlige, regner man med billighed straffehusene. Deres bestemmelse er ikke blot at standse forbryderen i sit løb og give den vanartige en bevæggrund mere til afhold fra laster, men endog at bringe den vildfarende eller forførte tilbage på rette vej og gengive staten en nyttig borger.

Disse betragtninger have bragt cancelliet på den tanke, at de forbrydere, som lovene forfølge til eksempel for andre, og som ved at modtage lønnen for deres forbrydelser kunde anses tabte for staten, ikke burde

være samlede med dem, der blot til forbedring indsættes i straffehusene.

Vanæren, der følger den første, bliver og lettelig den sidstes lod, når de skal være samlede på et sted, der har publik fordom imod sig, og blot herved kan lettelig denne imod straffens hensigt blive uskikket til for fremtiden på ærlig måde at fortjene sit brød.

Børnehuset på Christianshavn er indrettet for begge ovennævnte slags forbrydere, og da man efter det, som er forudsat, ikke kan andet end ønske dem adskilte fra hinanden, så kan man ikke forbigå af Hr. Conferensråden tjenstlig at udbede sig underretning om, hvorvidt sådant kunde være gørligt; ønskeligt var det, om de til forbedring indsatte forbrydere endog kunde være i en særskilt bygning, samt denne gives et andet navn, og lige ønskeligt var det, om disse, når deres straffetid var forbi, og de ikke kunde gjøre rede for, hvad de i fremtiden vilde ernære sig ved, enten gaves lejlighed til fremdeles at arbejde for denne stiftelse, forudsat at de deri som fri folk kunde tjene det nødvendige til livets ophold, eller og henvistes til et andet arbejds hus, hvor de strax kunde få arbejde eller fortjeneste; thi i andet fald må de ved at udelades af straffehuset enten udsættes for den yderste mangel, eller nødsages til at begå ny forbrydelser. — — — — — .«

Det kongl. Danske Cancelli den 21 marts 1789.

BRANDT.

AGAARD.

COLBIØRNSEN.

Man skimter tiden gennem denne skrivelses hele form og indhold. Den er tolk for et indtryk af tiden. Tonen i den gør, at man får en velgørende følelse af en naturlig umiddelbarhed, af den menneskelighed, der har besjælet disse ældre mænd, fra hvem den er udgået. Den fremtræder som udtrykket for en trang til at reflektere over forhold, for hvilke tidsånden forhen ingen opmærksomhed har haft.

Den er desuden interessant, fordi den er et glimt, det første, af det, den senere tid har kaldt en rationel straffuldbyrdelse; men det blev også ved glimtet den gang. Derved mister den imidlertid ikke sin betydning.

KOEFOEDS svar på skrivelsen kender jeg ikke, men dets væsentlige indhold fremgår af den følgende kongelige befaling af 29 maj 1789, der omhandler, hvorledes separationen efter forslag kan foregå, således at alle uærlige og på livstid inddømte forbrydere indsættes i en del af anstalten, som herefter kaldes Københavns tugthus, og alle for første og anden gang begået tyveri inddømte, for hvis vedkommende frd. 20 febr. 1789 udtrykkelig anfører, »at hensigten af straffen for tyveri første og anden gang er forbryderens forbedring«, og de, som for en føje tid ere dømte ved politiretten så og opbragte betlere indsættes i en anden del af bygningen, som herefter kaldes Københavns forbedringshus.

Ved plakat af 15 januar 1790 erklæres endelig, at indretningen af Børnehuset er bragt til fuldkommenhed, således at de uærlige og på livstid inddømte grove forbrydere herefter skulle adskilles fra de mindre, som blot til rettelse og forbedring ere indsatte, og denne stiftelse således forandres til tvende under særskilte navne, tugthus og forbedringshus, men at det derimod i henseende til rasphuset skal forblive herefter som tilforn.

Som man ser, er der igennem den foretagne ordning tilstræbt en samarbejden af straffelovgivning og straffuldbyrdelse, en bestræbelse, som her første gang giver sig tilkende i Danmark. Dette er også et moment, som gør krav på opmærksomhed; men desværre, bølgen bliver også her stående og stivner for lange tider. Set i forhold til tiden var det en reformbevægelse af endogså eminent betydning, som her foregik gennem indretningen af tugt- og forbedringshusstraf og de til disse svarende straffesteder. Det var et brud med fortidens eneste opgave for straffen at uskadeliggøre forbryderen og afskrække ligesindede.

Den gang kunde straffen ikke gøres streng nok, livstid var naturligst for at uskadeliggøre, når man ikke valgte at tage selve livet. Ved reformen kommer et sjæleligt moment frem, man vil forbedre, et moment, som ikke har været kendt før på det område, en forbryders sjæl, den måtte nødvendigvis efter fortidens opfattelse høre helvede til. I prækenen for slige folk, og de kom selv i fortiden i kirke, var der rigtig en tumleplads for præsten til at tale om bål og brand, og der prækedes sikkert heller ikke om andet. Man forstår, hvor mægtig modsætningen var, hvor det måtte føles som noget epokegørende, når man nu talte om at forbedre forbryderen.

Man gik jo endogså videre endnu, man bragte forbryderens fremtidige udsigter på bane. Tanken var jo ganske naturlig, også på det tidspunkt. Hvad nyttede forbedringen, når forholdene for den løsladte ikke tillod ham at finde erhverv, og i så henseende vare ganske sikkert vanskelighederne langt, langt større end i vor tid. Straffemåden måtte lære samfundet at se på den straffede, som på en spedalsk, hvem alle skulde sky. Til at forandre denne opfattelse bidrog forskellen i straffens benævnelse kun såre lidet, og der skal desuden lang tid og oplysning til, inden en slig opfattelse lader sig fortrænge eller afdæmpe. Den opmærksomhed for den løsladtes fremtid, som cancelliets skrivelse vidner om, bærer spiren i sig til tanken om fængselskabernes stiftelse. Også dette viser, hvad jeg foran har sagt, at den hele reform er udslag af et indtryk, født ud af tidsånden, men som endnu ikke var nået til at blive genstand for indtrængende overvejelser.

Betegnende er det også for den hele reform, at man lod alle de »grove misdædere« blive udenfor dens område; slaver, rasphuskarle og livstidsfanger i tugthuset dem kunde man, efter hele tidens nedarvede måde at betragte forbrydelsen på, kun anse for uforbederlige, hvortil kom, at de brændemærkede allerede derved på forhånd måtte betragtes som udelukkede fra samfundet. Derimod de »mindre« for-

brydere, tyvenes store flok, dem regnede man til eliten, af hvem man kunde vente forbedringen. Den gang endnu var målestokken for forbrydelsens, ligesom for forbryderens misdædighed, så godt som udelukkende værdien af den genstand, hvorpå forbrydelsen gik ud, lige fra livet til et par gamle hoser. I dette lå ganske sikkert hovedbevægelsen til den allerede den gang gradvise forringelse af tyvsstraffen. Desuden spillede mangel på erhverv og deraf flydende nød den gang en større rolle og blev derved en hyppigere undskyldning for småtyven.

Den mærkelighed er der ved den foretagne ordning, at frd. 20 febr. 1789, i hvis motiver det hedder, at straffelovens retfærdighed skal være ledsaget af så megen lemfældighed, som den offentlige sikkerhed tillader, derfor skal forholdet mellem misgerningens grad og straffen bestemmes således, at den kan virke til forbedring, hvor sådan kan formodes, og tillige fuldbyrdes, uden at benådning skal finde sted, at denne frd. sætter straffen for 2 gange simpelt tyveri til 3—5 år i rasphus eller fæstning (kun kvinderne komme i tugthuset og ligeledes hælerne). Det er jo nemlig disse personer, dømte 3—5 år i rasphus eller fæstning, som efter pl. 15 jan. 1790 skal i forbedringshuset, eller, om man vil, i bedre selskab. I virkeligheden bliver derved plakatsens bestemmelse en yderligere forringelse af bestemmelsen i frd. 20 febr.

Reformen er, som den fremgår af det anførte, og som jeg før har sagt, overordenlig indgribende i principiel og formel henseende såvel i straffelovgivning som i straffuldbyrdelse. Dens betydning var derimod ikke i realiteten af så stor værdi. Ganske vist, for de personer, der dømtes efter frd. 1789, blev straffen mindre og selskabet i strafanstalten noget bedre, måske, men hvad straffuldbyrdelsen i det hele angår, den blev vist ikke en anden.

I virkeligheden skulde fuldbyrdelsen af begge straffe foregå indenfor de samme mure. Derved blev det hensyn til vanæren, som efter cancelliets skrivelse klæbede ved

fuldbyrdelsen i samme bygning, betydningsløst. Vistnok var der bestemt forskellige rum til de til forskellig straf dømte, men i befalingen om indretningen erkendes det, at separationen af de to kategorier ikke kan gennemføres fuldstændigt, uagtet man også afgrænsede gårdsrummene. Det viser sig også senere, at der på forskellig måde er livlig forbindelse mellem de to afdelinger. I øvrigt er i virkeligheden fuldbyrdelsen i de to straffeafdelinger ganske ens, arbejde, lønning, kost og beklædning er ganske den samme for en forbedringshus- som for en tugthusfange. Kort sagt det er kun tildels opholdsrummet i forbindelse med den idømte tid, og så benævnelsen, der er forskellig for de to straffesteder, eller med andre ord, der er ingen væsensforskell i straffen. Det, der betinger straffens væsen og giver den karakter, kan nemlig ikke være det tidsrum, for hvilken den idømmes. Der dømmes på livstid og på visse år til tugthuset, men straffen i og for sig er den samme. Lige så lidt er det frihedsberøvelsen i og for sig, der betinger straffens væsen, når denne finder sted såvel i forbedringshuset som i tugthuset. Straffens formål, at forbedre, kan endnu mindre give den karakter, når der i fuldbyrdelsen mangler midler til at fremme formålet. Når straffens almindelige karakter er frihedsberøvelsen, kan to forskellige benævnelser på den samme kun få betydning, for så vidt de fuldbyrdes under forskellige former, ellers bliver den hele forskel kun nominel, og således gik det i virkeligheden med anordningen af tugt- og forbedringshusstraffen hos os i 1790. Desuagtet blev indførelsen af forbedringshus og tugthus en indgribende reform, som før sagt, i opfattelsen af straffens formål med det heraf følgende forsøg på at gennemføre samme.

I tidens løb blev den nominelle forskel i straffen stående, uden at man nåede til i det mindste at få forbedringshus og tugthus ind i hver sin bygning. Kun blev tid efter anden anvendelsen af forbedringshusstraf udvidet til flere forbrydelser, og på den anden side tugthusstraf indskrænket

til færre. Derimod syntes princippet fra cancelliskrivelsen af 1789 at være gået i glemmebogen. Straffen var og blev den samme. Den samme vanære fulgte begge straffe, og det samme selskab fandtes i begge samfund, den, der vilde bjerge sig, måtte hjælpe sig selv.

Så kom 1842 med de første bestræbelser for at fremkalde en rationel straffuldbyrdelse, og fra den tid begynder forberedelsen af fængselsreformen. Princippet i denne blev som almindelig regel cellestraffen for forbedringshusfanger, fællesstraffen for tugthusfanger med de for hver strafs fuldbyrdelse afpassede forskellige former og anstalter. Opførelsen af Horsens tugthus blev det første store udslag af reformen. Det var imidlertid egentlig først, da Vridsløselille toges i brug i 1859, at reformens betydning og hensigt gik op for det store publikum. Da først kom princippet i cancelliskrivelsen af 1789, fangens forbedring, til sin ret; fra den tid var forskellen på forbedringshus og tugthus ikke længer blot nominel.

Og dog er cancelliskrivelsens princip ikke endnu fuldtud kommet til sin ret. Dette hvilede på den naturlige opfattelse, at de forbrydere, på hvis forbedring man kunde håbe, skulde anbringes for sig. Når man den gang som sådanne nævnede dem, der vare straffede for 1 og 2 gange simpelt tyveri, passede det for den tids opfattelse. Denne har forandret sig adskillige gange siden den tid, og derefter har man udvidet anvendelsen af forbedringshusstraffen. Men endnu har man ladet tugthusstraffen blive stående for flere, såkaldte grove, forbrydelser, selv om forbryderen ikke har været straffet tidligere og også af den grund, eller måske væsenlig af den grund, må kunne ventes at forbedre sig. Herved er vor tid kommen i strid med cancelliskrivelsen, som jo gik ud på, at de, hvis forbedring man kunde vente, skulde stilles således, at de kunde finde lejlighed til at forbedre sig, og i hvert tilfælde ikke stilles under sådanne forhold (fællesskabet), at forbedring derved gjordes særlig vanskelig.

Det er endnu som i 1790 den grove forbryder, man på forhånd anser for uforbederlig uden at gøre forskel på, om han er en gammel recidivist eller en første gang straffet person. Dette er så meget mærkeligere, som det individuelle, det psykologiske hos forbryderen i vor tid mere og mere fordres stillet i forgrunden ved bedømmelsen af forbrydelsen og den straf, den kræver, og det samme moment er det fornemste i straffuldbyrdelsens abc. Førrend disse momenter få samme betydning for dommer og fængselsmand, bliver der ingen harmoni i straffevæsenet, og på det gebet er uheldigvis den første bagud.

Disse grove forbrydere dømmes fremdeles til tugthuset med dets fællesskab, skønt der var ligeså god grund til at stille dem som første gangs forbrydere under en straffuldbyrdelse, der var ligeså skærmende og ligeså gunstig i moralsk henseende for dem som for de ideligt tilbagevendende småtyve. Fordi deres forbrydelse straffes med en lang straffetid, skal den afsones i fællesskabet med de mest fordærvede recidivister. At mene, at dette fællesskab skulde være en forøgelse af straffens byrde, vilde være altfor gammeldags og altfor meget i modstrid med nutidens opfattelse til, at nogen vel vilde fremsætte den mening. At man har anset den gamle benævnelse på straffene for uholdbar fremgår noksom deraf, at straffeloven af 1866 gjorde en forandring i benævnelsen af straffene, idet den i de fleste tilfælde nævner strafarbejde og kun for enkelte meget grove forbrydelser beholder straf med tugthusarbejde. At denne sidste er bibeholdt, skønt strafarbejde, som sagt, omfatter begge strafarter, og det egenlig kun er tiden for straffens varighed, der afgør straffens karakter, bringer noget inkonsekvent ind i ordningen og har medført andre inkonsekvenser som anvendelsen af de korte straffetider på recidivister, og i den deraf opståede nødvendighed af at omdanne en del af Horsens tugthus til cellefængsel.

Simplest vilde det dog være, at enhver som dømtes udover et vist minimum af frihedsberøvelse, eo ipso idømtes

strafarbejde, at dette altid afsonedes af første gang til strafarbejde dømte i celle, og at cellen anvendtes også for recidivister til det fyldte 30te år. At alle øvrige straffede personer afsonede deres straf i fællesskab med en hyppig og en længere tids straf af celle som arbitrær straf, for derigennem at frembringe en afbrydelse af det for recidivisten i mange tilfælde ret tilfredsstillende fællesskab. At personer med lang tids ophold i celle, kunde overgå til et begrænset fællesskab med moralsk ligestillede efter fængselsdirektørens indstilling og senere stilles på et overgangsstadium og løslades betingelsesvis efter samme autoritets indstilling, ligesom også en overflytning til fællesskab i enkelte tilfælde må kunne tænkes, alt med rette øvrigheds bifald.

Det her fremsatte er kun en skitseret ordning af vor straffuldbyrdelse, simpel og rationel i sin grund, hvorved det sunde og sande princip i den gamle cancelliskrivelse af 1790 fuldtud kom til sin ret, og hvorved Danmark i adskillige punkter kom til at opfylde de fordringer, som fængselsreformens udvikling i øjeblikket opstiller som nogle af de væsenligste, uden derved at komme ind på yderligheder.

Fr. Stuckenberg.
